

Egy rajztömb margójára

Minden, a természettől eltérő festészet izmus felesleges voltára, de a naturalisztikus irány szükségességére és hasznosságára mutatnak azok a rajzok, amiket Andrejevics Kun most tömbbe gyűjtve adott ki. Nézem, lapozgatom a rajzokat. Szavakkal akarom kitűzdelni. Nehezemre esik, hisz a képekhez felesleges minden szó, mert a vonalak, a formák beszélnek: szétzúzott vágyakról, emberi igazságtalanságokról, s mindenről, ami emberi szenvedés. „Ráeszmélést követelő” en markolják meg lelkiismeretünket e képek s igazolják, hogy a festészetet, szobrászatot nem lehet a társadalmi élet közösségéből kizárni, s nem tilos, hogy a képnek, szobornak lelke, mondanivalója legyen.

Egyik rajzán, a „Búcsún” óriási kéz nehezedik a törékeny, keskeny vállú anyára. Eitűlzott méretei a kéznek így éreztetik azt, hogy az anya, a gyermek védtelenül maradnak, az apa elmegy és keze, mely talán utoljára érinti őket, a védő, a kenyeret teremtő munkáskéz: hatalmas. E rajz vizuális élmény szülöttje, határtalan egyszerűséggel van előadva. Ami jellemző, ami értelmet ad a vonalnak, az ki van hangsúlyozva, ami zavarná a rajzok hatását, a ceremóniás, kínos részletesség. — ezen átfut. E vonalak vezetik a szemünket. Hol elfinomodva, hol megvastagodva, hogy megdöbentsen, rámutasson, kihangsúlyozzon. Egy másik rajzán házcsoportot látunk. Nem az uccáról, nem azt látjuk, amit kifelé mutatnak, ahol megszelt falak és tisztított ablakok vannak, hanem ami emögött feltehető: a nyomorúság.

Ez a valóságot ábrázolás jellemzi és jelenti a szépet Andrejevics Kun minden rajzán. E rajzok igazolják azt, hogy a festőt, szobrászt nemcsak a valór, szín, forma izgatja, ha dolgozik; mert nem mérő véletlen, hogy a vadászó Diana pajkos örömet, formáinak szépségét, vagy pedig egy, a munkája fölé görnyedő embert ábrázol.

Biztos az, hogy ha csak a kép, vagy szobor tárgyát nézzük, akkor ez művészletlen szempont — hisz a képet festik, a szobrot mintázzák és eközben lelki processzusok egész sora áll elő. Különböző karakterű, izlésű, temperamentumú művészek különböző módon varázsolják elénk alkotásaikat. A nagy festőzséniket jellemzi az, hogy egyéniségükön keresztül látják a természetet. Egyik a vonal, másik a szín, harmadik a mozgásban tár elénk egyénien újat, eddig ismeretlent. Egy Rembrandot, vagy Michelangelot, Velazquezt első pillantásra felismerünk, még a rosszul sikerült reprodukciókon is. De nem alkotásaik tárgyától, hanem arról, ahogy más és másként alakították a természetet, soha nem rugaszködva el a valóság ábrázolásától. Rembrandt és Van Gogh, mindkettő nagy festőzsének. Ilven nagy a különbség abban is, ahogy a természet jelenségeit átalakítják vásznaikon. Rembrandt himnuszt zeng a szenvedő, küzdő emberről. Érzésektől viharzó hatalmas lelke zúg az odavetett, szaggatott vonalakban. Női aktja nem karcsu, nem buja és mégis a szépség koronája, mert igaz, valóságos, naturalisztikus. Van Gogh z emberek igazságtalanságától menekülő exaltált lélek. Az ő képen süt a nap, ragyognak a színek, de ismeretlen félelem nyomja el örömlőket a napsütötte színek pompájában ragyogó tájkép láttán.

Példaképpen említettem csak néhány szóval ezeket, de igazolásául

annak, hogy a művész munkájával akarva, nem akarva vallomást tesz, állásfoglalást önmagáról és mindenről. Tehát nem mindegy, hogyan festünk, mintázunk, de az sem mindegy, hogy mit. Mert lehetetlenség, hogy valaki kiragadja magát korából. Rembrandt a bibliát festette és igazságot követelt. Goya minden ecsetvonásban a körülötte történő eseményeket tárja elénk. Domier-ről azt mondják, hogy rajzaiban jobban fel lehet ismerni a kort, mint az akkori írók könyveiből.

Amint látjuk a festészetet, szobrászatot nem lehet kizárni a társadalmi közösségből — a művész is hozzászólnak az élet problémáihoz.

Ezzel azonban nem akarjuk azt mondani, hogy az ügyes téma feleslegessé teszi az artistikus erényt. És ugyanekkor idézem Rodint: „Azok a leg tisztább remekművek, melyekben semmi kifejezéstelen forma-, szín-, vonal-hibát nem lehet találni, de amelyekben minden, feltétlenül minden gondolat és lélekkel oldódik fel.”

Amit világosan kiérzünk egy festményből, vagy szoborból, az a művész akaratából került bele. Rembrandt, hogy gonodolatait kifejezhesse orientális modelleket fantasztikus ruhákba öltöztetett, tudósokat, öreg megtört koldúsokat festett. Egy szép tájkép nem csak kellemes érzelmek keltésével hat, de azokkal az eszmékkel is, melyeket ébreszt. A színek és vonalak, melyek rajtuk láthatók, önmagukban még nem hatáskeltők, de hatnak mély jelentőségük miatt mely hozzájuk fűződik. Corot tájképjein nemcsak a perspektíva, a kolorit, a völgy lankája, a víz tükré hat, hanem az, hogy az ő fáinak koronában, rétei fűvén, tavai tükrében, mindenütt jóságot látott.

Ezekből láthatjuk, hogy a művész számára a természet ezer és ezer formában nyilvánul meg. A természetben minden jellemző. Czanne egy csendelőte, ahol ültökopott asztalon egy kés, üres csésze, néhány gyümölcs van, érzése-

ket fakaszt bennünk, gondolkodásra készíten. Egy kézmozdulatról, egy fej tartásából, a test hajlásából nem vagyunk-e kénytelenek következtetni az ember lelkében lejátszódo eseményre? „A művésznek a vonal, forma, szín eszköz, hogy az érzelmeknek kifejlődéséhez adjon ürügyet.” Rodin ezeket mondja Michelangelóról: „Rajzainak nem a vonalát és nem is rész rész rövidítéseit és tudós anatómiáját kell megcsodálni, hanem a bennük zuglódo titáni kétségbeesést. — Ujászói, akik az ő lelke nélkül csak a perspektívát és az anatómiát festették — nevétségesek”.

Tehát minden rajznak, színószszerakának valami jelentősége van, mely nélkül semmi szépsége nincs. Kétségtelen, hogy a mesteresség csak eszköz, de az a művész, aki elhanyagolja nem érheti el célját, hogy az érzelmet az eszmét tolmácsolja. Ha a rajz hibás, a színek hamisak a leghatalmasabb felindulás sem fejezheti ki magát. Ha egy kép, vagy szobor magával ragadja a szemlélot, akkor a rajz, szín tökéletes. Ezért a nagy mesterek alkotásain nem csak tehnikát látunk hanem a természet jellemzésében rejló igazságot.

Befejezésül még azt, hogy amit e cikkben csak részlegesen említettem igazolásul szántam annak, hogy a különböző festészeti izmusokba tévedt irányok, mint társadalmi jelenség érthetők, de nem mint művészet. Az igazi művész számára a természet örök zsákmanya és hálátlan az, aki úgy gondolja, hogy mellözhetó.

Visszatérve Andrejevics Kun rajzaihoz, megállapíthatjuk, hogy a rajzok magukban rejtik az érdeklődéskeltés minden eszközét. Érthetők, mozgásba hozzák képzeletünket, hirdetik az emberi szeretet hiánvát. Andrejevics Kun lelke egész hevével csúng a szegény emberek szomorú tragédiáin. Művészete nem az anyagi gazdaság dísze, hanem minden népek nyelvén szól. Olvan szó ez, amely a hecsületes ember szívét ösztönzi, a hűnösét menekülésre készíten.

A képzőművészetek eddigi történetéből tudhatjuk, hogy mestereik nemzedéküket céllal a jóért és szépért való eszmékkel ajándékozták meg. Ez a művészet hasznosága és nem az, hogy a lakásban, mint bútordarab szerepeljen, vagy a kereskedelem árujává váljék.

Harsányi Béla

JÓZSEF ATTILA ÉLETE

Soha még költő igazóbb jelszót nem tett fel versei élére, mint József Attila: „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni.”

Dudás! Mit jelentett ez a fogalom József Attilának, akit a ferencvárosi proletár bárkaszárnya, az ócsói ostorcsapások, a tehénpályaudvarok téhervonatai, a méhrákban pusztuló anya, 33 éves életének minden halálos napja és órája vonzotta-taszította, az utolsó menedékig: a szerelemig és tébolyig, hogy egy lángész értelme benne kutassa, a Krisztusi élet határáig, a „dudás”-i élet tikát: a pokolrajutást. Mintha ő írta volna és mintha tudta volna! Ez lesz a sorsa: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Hát ment, egészen a pokolig, a szárszói téhervonat kattogó kérékei alá. Ha már más út nem maradt!

A kívül-belül leleselkedő halál elől menekült József Attila átkozott költő volt. „Elhatároztam, hogy átkozott leszek”, írta. De miért kell egy költőnek, a legnagyobbak, az átkozottak útját járni, mindig a katakombák között, míg végre a világos értelem is a katakombák penészes kútjába hull.

József Jolán, az Attila gyermekkori versének **Jocója** megírta most a legszebb magyar proletárversek írójának életét, s mi ebben a könyvben a szárszói halállal való kérdésekre vártuk a választ, hogy megmondja, hogyan ment József Attila a poklokra, a testi élet miféle rejtelmét rejtették a költőt az elborult lélek zugaiba.

Nagyon fáj ez a könyv. Hiszen

most nincsenek **Kulstenjel** a magyar költők életének, hogy menthetlenül börtönben sirjon egy magyar költő szíve. Az orvostudomány megállapította a tragikus költőről, mikor már egész valójával „kancsított”, mikor könnyek között feküdt elegáns szanatórium kórtermében. — megállapította, — hogy súlyos diszpozíciók ülték meg József Attila lelkivilágát és az elmébej jelentkezése előtt, a versek szokatlan képei már utalnak az „ólálkodó semmi” jelenlétére. Fogadjuk el az elemező orvostudomány jelentését a költő életéről és betegségéről, de vajjon felmentést kap-e a társadalom, amely csak akkor adott Siesta-szanatóriumot az élő magyar költők legeredetibb tehetségének, amikor már menthetetlen volt.

Egy élet borzalmai! Ilyen rémregényszerű címet adhatott volna a nővér a költő életéről írott könyvének. S nem írta volna rosszul. „Ez az én bajom hogy ez az én életem” — vallotta egyszer Attila Móricz Zsigmondnak. Az élete — az volt a baja. Ami a szegények menedék helyén ellopott hideg káposzta és a Siesta-szanatórium között eltöltött élet árán egy lángész értelme számára megvilágosult: „a véges végtelen”. És végtelen ellentét: a termelési erők odakint és az ösztönök idebent. Ez a kettősség — József Attila élete. Az az áthidalhatatlanság, az utolérhetetlenség, a **szegényletes élet**: a jelen társadalmának rémregényszerű betegsége. Hogy ő egyéni életében, függetlenül társadalmi helyzetétől, eljutott volna a szárszói sínek borzalmáig? Lehet, így vigasztal az orvos is, de vajjon mi határozta meg József Attila egyedül lehetséges egyéni életét, ha nem az a társadalom, amely „a baloldali” költőt és mindig csak ezt és nem a Költőt, függetlenül társadalmi szemléletétől nézte. Mennyi minden van bezárva egy József Attila szívébe! Ki tudja megmondani és lemérni, mi motoszkált benne, amikor a ferencvárosi rakodó pályaudvaron őgyelgett és leste, ho-